Journal of Comparative Public Law

Homepage: https://cpl.qom.ac.ir

Limitations of applying the rules of protection of information processing in communication networks: a comparative study in the laws of Iran and the European Union

Moslem Agaii Tog,[1] Mahdi Naser[2]

PhD in public law, University Of Tehran, Email: moslemtog@yahoo.com

PhD in public law, University Of Judicial Sciences and Administrative Services, (Corresponding Author), Email: Mn.ujsasac0077@yahoo.com

Abstract

Information processing in communication networks depends on respecting the privacy rights of data subjects, including obtaining consent and respecting their legal rights, such as access to processed information, modification or deletion of information, etc. However, sometimes there are situations where the implementation of the above rules is in conflict with the rights of the society and the government, and the issue of conflict between public and private rights comes up. The main question of the current research is that in the conflict between public and private rights in the process of information processing of communication networks, which is the priority and what are the limitations of the implementation of private rights? In order to answer this question, the present qualitative and descriptive-analytical research, using a documentary and comparative study method, examines the overlap and prioritization of public rights over private rights in the legal system of Iran and the European Union in two categories: processing in line with goals based on public interests and processing in order to preserve the national and social security, and in the conclusion part, it has attempted to provide some policy recommendations, such as passing a comprehensive law on how to process information in communication networks, informing people about their rights and duties in the process of information processing, and determining the institutions supervising how to process information.

Keywords: public law, private law, information processing, Iranian law, European Union law

.

Received: 2024/03/19; **Revised**: 2024/04/28; **Accepted**: 2024/05/01; **Published online**: 2024/06/21.

How To Cite: Agaii Tog Moslem, Naser Mahdi,(2024). Limitations of applying the rules of protection of information processing in communication networks: a comparative study in the laws of Iran and the European Union, *Journal of Comparative Public Law*, 1(2).20-41.

doi.org/ 10.22091/CPL.2024.10541.1020

Published by: University of Qom **Article type:** Research

مجله حقوق عمومی تطبیقی
Homepage: https://cpl.qom.ac.ir

محدودیت‌های اعمال قواعد حفاظت از پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی: مطالعه‌ای تطبیقی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا

مسلم آقایی طوق،[1] مهدی ناصر[2]

دانش‌آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشگاه تهران، ایمیل: moslemtog@yahoo.com

دانش‌آموخته دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری، (نویسنده مسئول)؛ ایمیل: Mn.ujsasac0077@yahoo.com

چکیده

پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی منوط به رعایت حقوق خصوصی اشخاص موضوع داده ازجمله أخذ رضایت و رعایت حقوق قانونی آن‌ها همچون دسترسی به اطلاعات مورد پردازش، اصلاح یا حذف اطلاعات و ... می‌باشد. بااین‌حال، گاه شرایطی پیش می‌آید که اجرای قواعد فوق، با حقوق جامعه و دولت در تعارض قرار گرفته و موضوع تزاحم حقوق عمومی و خصوصی به میان می‌آید. سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که در تزاحم میان حقوق عمومی و خصوصی در فرایند پردازش اطلاعات شبکه‌های ارتباطی کدام‌یک در اولویت بوده و محدودیت‌های اجرای حقوق خصوصی چه می‌باشند؟ برای پاسخ به این سؤال پژوهش کیفی و توصیفی-تحلیلی حاضر به روش اسنادی و مطالعه‌ای تطبیقی، تزاحم و اولویت‌بندی حقوق عمومی بر حقوق خصوصی را در نظام حقوقی ایران و اتحادیه اروپا در دو مقوله پردازش در راستای اهداف مبتنی بر منافع عمومی و پردازش در راستای حفظ امنیت ملی و اجتماعی مورد بررسی قرار داده و در قسمت نتیجه‌گیری مبادرت به ارائه برخی توصیه‌های سیاست‌گذارانه همچون تصویب قانونی جامع در جهت چگونگی پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی، آگاهی بخشی به مردم در جهت آشنایی با حقوق و تکالیف خود در فرایند پردازش اطلاعات و تعیین نهادهای ناظر بر چگونگی پردازش اطلاعات نموده است.

واژگان کلیدی: حقوق عمومی، حقوق خصوصی، پردازش اطلاعات، حقوق ایران، حقوق اتحادیه اروپا.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۹؛ **تاریخ اصلاح:** ۱۴۰۳/۰۲/۰۹؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۳/۰۳/۱۲؛ **تاریخ انتشار آنلاین:** ۱۴۰۳/۰۴/۰۱

استناد: آقایی طوق مسلم ، ناصر مهدی، (۱۴۰۳). محدودیت‌های اعمال قواعد حفاظت از پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی: مطالعه‌ای تطبیقی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا، مجله حقوق تطبیقی عمومی، ۱(۲)، ۴۱-۲۰.

doi.org/ 10.22091/CPL.2024.10541.1020

ناشر: دانشگاه قم

نوع مقاله: پژوهشی

مقدمه

نظام حقوقی مجموعه‌ای اصول قواعدی است که در تعامل با یکدیگر منجر به ایجاد نظم و هماهنگی در روابط اجتماعی می‌شوند. دو رکن اساسی در یک نظام حقوقی، حقوق عمومی و حقوق خصوصی هستند که هر یک از عناصر و ارکان مختلف تشکیل شده و گاه در تعارض با یکدیگر قرار می‌گیرند. این دو حقوق تابع وابسته یکدیگر هستند. به‌عبارت‌دیگر، دولت به‌عنوان اساس حقوق عمومی جایگاه و اعتبار خود را در ایجاد قواعد حقوقی منبعث از نفع عموم جامعه دارد و فرد به‌عنوان اساس حقوق خصوصی جایگاه و اعتبار خود را در موقعیت‌های حقوقی برخوردار است (شهابی، ۱۳۸۸: ۵۴-۵۵).

بااین‌حال، گاه محدوده حقوق عمومی و حقوق خصوصی با یکدیگر تعارض نموده و به‌نوعی موضوع تقابل میان این دو حقوق پدیدار می‌شود. این موضوع عموماً از آن جهت ناشی می‌گردد که حقوق عمومی ناظر بر روابط دولت و شهروندان و حقوق خصوصی ناظر بر روابط خصوصی میان آن‌ها می‌باشد (مولایی و حاجی پور، ۱۳۹۷: ۲۱۰). ازاین‌رو، در صورتی که اعمال حقوق خصوصی اشخاص در تقابل با عموم جامعه یا اقتدار دولت در حفظ حاکمیت بر جامعه قرار گیرد، می‌توان تعارض بیان شده در فوق را درک نمود.

یکی از حوزه‌هایی که این دو حق مورد تعارض قرار می‌گیرند، حوزه حریم خصوصی اشخاص در فرایند پردازش می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر، حریم خصوصی اشخاص موضوعی است که در تمامی نظامات حقوقی مورد تصریح قرار گرفته و دولت‌ها در موارد عدیده‌ای از نقض حریم خصوصی اشخاص خودداری نموده‌اند. از مظاهر بارز حریم خصوصی، اطلاعات شخصی افراد می‌باشند که قانون‌گذاران، مقررات به‌خصوصی را بر پردازش اطلاعات شخصی شهروندان پیش‌بینی نموده‌اند. بااین‌حال، گاه تعارض میان حقوق مبتنی بر حریم خصوصی اشخاص و حقوق جامعه، منجر به تصویب مقرراتی در نقض قاعده کلی بیان شده، خصوصاً در فرایند پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی شده است. موضوعی که محوریت اصلی بحث پژوهش حاضر را تشکیل می‌دهد.

نظام حقوقی اتحادیه اروپا با تصویب مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات[1] خود در سال ۲۰۱۶ (این مقررات در ماه می سال ۲۰۱۸ لازم‌الاجرا شده‌اند) گام‌های مؤثری در حفظ حریم خصوصی اطلاعات شخصی افراد در شبکه‌های ارتباطی برداشته و مقررات به خصوصی را در این زمینه پیش‌بینی نموده است. بااین‌حال، مقررات فوق‌الذکر نیز در برخی مواد خود دربردارنده استثنائاتی در قاعده کلی بیان شده می‌باشد.

در نظام حقوقی ایران برخی اصول قانون اساسی مصوب سال ۱۳۵۸ و قوانینی مانند قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب سال ۱۳۸۸، قانون تجارت الکترونیکی مصوب سال ۱۳۸۲ و قانون مطبوعات مصوب سال ۱۳۶۴ و برخی طرح‌های قانونی که در مرحله سنجش در مجلس شورای اسلامی

1. General Data Protection Regulation

می‌باشند، مانند طرح حمایت و حفاظت از داده و اطلاعات شخصی واصل شده به مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۹۹ دربردارنده قواعدی در جهت حمایت از حریم خصوصی اطلاعاتی اشخاص و البته استثنائات آن در تقابل با حقوق عمومی جامعه می‌باشند.

سؤال اصلی که پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به آن می‌باشد، این است که چه محدودیت‌هایی در جهت حفظ حریم خصوصی اشخاص در پردازش اطلاعات آن‌ها در شبکه‌های ارتباطی وجود دارد؟ برای پاسخ به سؤال فوق، پژوهش حاضر به روش اسنادی و مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و اتحادیه اروپا پس از بیان پیشینه و تعریف متغیرهای اصلی پژوهش، در گفتار یافته‌ها محدودیت‌های بیان شده را با مطالعه مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات اتحادیه اروپا[1] و قانون تجارت الکترونیکی، قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، قانون مطبوعات و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مورد تبیین و تشریح قرار می‌دهد.

۱. پیشینه پژوهش

درزمینه حفظ حریم خصوصی اشخاص و حفاظت از اطلاعات شخصی آن‌ها پژوهش‌های متعددی در کشور ایران انجام و در نشریات علمی منتشر شده‌اند؛ اما هیچ‌کدام از پژوهش‌های بیان شده در محوریت خود، به موضوع محدودیت‌های قانونی پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی در تقابل میان حقوق عمومی دولت یا جامعه و حقوق خصوصی اشخاص نپرداخته‌اند. ازاین‌رو، پژوهش حاضر در محوریت خود یک پژوهش نوین و فاقد پیشینه در کشور ایران تلقی می‌گردد.

در این زمینه فرحزادی و ناصر در حق بر تبادل داده‌های خصوصی و راهکارهای رفع چالش‌های آن در سازوکار عملکرد ابزارهای اینترنت اشیا به موضوع حق بر تبادل اطلاعات به‌عنوان یکی از حقوق اشخاص در فرایند پردازش اطلاعات شخصی آن‌ها در سازوکار عملکرد ابزارهای اینترنت اشیا پرداخته‌اند. علاوه‌بر آن صادقی و ناصر در مقاله مطالعه تطبیقی سازوکار شناسایی قانون حاکم بر دعاوی ناشی از نقض مقررات حفاظت از داده‌های خصوصی و چالش‌های پیش‌رو در حقوق ایران و اتحادیه اروپا به موضوع تعارض قوانین و قانون حاکم بر نقض امنیت پردازش اطلاعات پرداخته‌اند. افراسیاب و ناصر نیز در مقاله چارچوب‌های حقوقی حفظ امنیت پردازش داده‌های خصوصی (مطالعه‌ای تطبیقی در حقوق ایران و اتحادیه اروپا)؛ فرحزادی، صادقی و ناصر در مقاله وظایف کنترل‌کنندگان و پردازندگان در پیشگیری از نقض امنیت شبکه‌های تبادل اطلاعات به تبیین و تشریح وظایف کنترل‌کنندگان و پردازندگان در فرایند پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی و پیشگیری از نقض امنیت فرایند پرداخته‌اند. مضاف بر آنچه بیان شد، لطیف‌زاده، قبولی درافشان، محسنی و عابدی در مقالات تبیین اسباب مشروعیت پردازش داده شخصی از منظر حقوق اتحادیه

---

۱. از این پس مقررات مصوب سال ۲۰۱۶.

اروپا و ایران، تعهدات پردازش کننده داده شخصی در اتحادیه اروپا و امکان‌سنجی پذیرش آن در حقوق ایران و حمایت از داده شخصی در حقوق اتحادیه اروپا و امکان‌سنجی آن در نظام حقوقی ایران به ترتیب به تشریح شرایط پردازش اطلاعات خصوصاً أخذ رضایت از موضوع داده، وظایف پردازندگان اطلاعات و تحلیل حقوق اشخاص موضوع داده در فرایند پردازش اطلاعات اقدام کرده و انصاری و عطار در مقاله حمایت از داده‌ها در چین؛ مطالعه تطبیقی با رویکرد حمایت از داده‌ها در امریکا و اتحادیه اروپا نیز به‌صورت کلی به مقایسه نظام حاکم بر حمایت از داده‌ها در چین و اتحادیه اروپا و آمریکا و شاخصه‌های هر یک پرداخته‌اند.

۲. تعریف متغیرهای اصلی پژوهش

همان‌طور که از عنوان و مطالب بیان شده این پژوهش می‌توان دریافت، این است که پژوهش حاضر یک پژوهش بین‌رشته‌ای بوده و فراگیری مفاهیم تخصصی آن نیازمند ارائه تعاریفی دقیق می‌باشد که خوانندگان بتوانند با مطالعه این تعاریف، از ماهیت و مطالب بیان شده در قسمت یافته‌های این مقاله آگاهی لازم را داشته باشند. همان‌طور که بیان شد، پژوهش حاضر حول محوریت محدودیت‌های پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی (شبکه‌های تبادل اطلاعات) تألیف شده است. بنابراین باید واژگانی مانند شبکه ارتباطی (تبادل اطلاعات)، اطلاعات و پردازش مورد تبیین قرار گیرند.

۲-۱. شبکه تبادل اطلاعات

شبکه به معنای دو یا چند کامپیوتر می‌باشد که به‌منظور به اشتراک گذاشتن منابع (مانند چاپگرها و سی‌دی‌ها)، تبادل فایل‌ها یا داده‌پیام‌های الکترونیکی به یکدیگر متصل شده‌اند. رایانه‌های موجود در یک شبکه ممکن است از طریق کابل، خطوط تلفن، امواج رادیویی، ماهواره‌ها یا پرتوهای نور مادون‌قرمز به هم متصل شوند (Winkelman, 2024). خصوصیت اساسی شبکه‌های کامپیوتری، تبادل داده‌پیام‌ها و منابع می‌باشد. در این فرایند پروتکل‌هایی ارتباطی - مانند TCP/IP، برای تبادل داده بین دستگاه‌های شبکه استفاده می‌شوند (Yasar & Gillis, 2024). شبکه‌های تبادل اطلاعات در دو تقسیم‌بندی قابل تفکیک می‌باشند. تقسیم‌بندی نخست، این نوع شبکه‌ها را از حیث امکان دسترسی کامپیوترها به اینترانت و اینترنت و تقسیم‌بندی دوم از حیث ماهیت شبکه‌ها به متمرکز و نامتمرکز مورد بررسی قرار می‌دهد.

شبکه‌های تبادل اطلاعات به دو نوع شبکه‌های اینترانت و اینترنت تقسیم می‌شوند. اینترانت به شبکه‌ای خصوصی از کامپیوترها اطلاق می‌شود که نسبت به تبادل اطلاعات با یکدیگر اقدام می‌کنند (Lutkevich, 2024). بنابراین در شبکه‌های اینترانت، کامپیوترهای به‌خصوصی ازجمله با داشتن آدرس‌های IP منحصربه‌فرد امکان ورود به شبکه را داشته و همگان از حق ورود و تبادل اطلاعات به شبکه برخوردار نیستند. ازجمله این شبکه‌ها می‌توان به شبکه‌های داخلی سازمان‌ها و یا در پهنایی گسترده‌تر به شبکه‌های ملی

اطلاعات اشاره نمود. در مقابل شبکه اینترنت به شبکه گسترده جهانی[1] اطلاق می‌شود که در آن کلیه کامپیوترهای متصل به شبکه از امکان دسترسی و تبادل اطلاعات برخوردار هستند.

در یک تقسیم‌بندی دیگر، شبکه‌های تبادل اطلاعات به دو نوع متمرکز و نامتمرکز تقسیم‌بندی می‌شوند. شبکه‌های متمرکز شبکه‌هایی هستند که در آن‌ها کامپیوترهای موجود به یک نقطه مرکزی که کنترل تبادل و ذخیره اطلاعات در شبکه را بر عهده دارد، متصل هستند. در شبکه‌های تبادل اطلاعات، کامپیوترها اصطلاحاً گره نامیده می‌شوند که به گره مرکزی متصل هستند؛ بنابراین وجود و فعالیت گره‌های شبکه، منوط به‌کارکرد درست گره مرکزی خواهد بود. ازاین‌رو، می‌توان نتیجه‌گیری نمود که در صورت هک یا از کارافتادن یا کارکرد نادرست گره مرکزی، در عملکرد کلیه گره‌های متصل به شبکه اخلال ایجاد می‌گردد (Bhalla, 2024).

در مقابل شبکه‌های نامتمرکز، شبکه‌هایی می‌باشند که فاقد گره مرکزی بوده و کامپیوترها در این نوع شبکه‌ها به‌صورت متقارن یا نامتقارن نسبت به تبادل اطلاعات با یکدیگر اقدام می‌کنند. بنابراین در این نوع شبکه‌ها، گره مرکزی یا کامپیوتر مرکزی جهت نظارت و کنترل بر تبادل اطلاعات وجود نداشته و این مهم بر عهده کامپیوترهای موجود در شبکه در فرایندی موسوم به اثبات کار صورت می‌پذیرد (Alexandria, 2024).

بر این مبنا صحت تولید و ذخیره یا تبادل اطلاعات میان دو گره در شبکه‌های نامتمرکز منوط به تأیید کلیه کاربران موجود در شبکه بوده و بنابراین می‌توان اطلاع کاربران به تبادلات اطلاعات موجود در شبکه‌های نامتمرکز را نتیجه‌گیری نمود. در شکل زیر می‌توان تفاوت میان انواع شبکه‌های متمرکز و نامتمرکز و همچنین شبکه‌های نامتمرکز متقارن و نامتقارن را احصا نمود:

شکل ۱

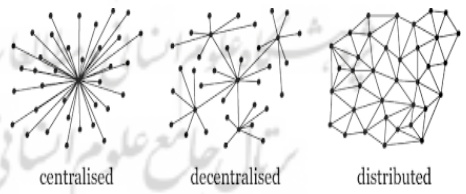

نکته جالب توجه دیگری که می‌توان بدان اشاره نمود، این است که شبکه‌های نامتمرکز نیز بر دو نوع شبکه‌های نامتمرکز خصوصی و عمومی تقسیم می‌شوند. شبکه‌های نامتمرکز خصوصی شبکه‌هایی هستند که تنها کامپیوترهای به‌خصوصی قابلیت دسترسی به آن‌ها را داشته و از امکان ذخیره و تبادل اطلاعات در این شبکه‌ها بهره‌مند هستند. در مقابل شبکه‌های نامتمرکز عمومی نیز شبکه‌هایی هستند که کلیه کاربران

1. World Wide web

شبکه‌های نامتمرکز از امکان دسترسی به اطلاعات تبادل و ذخیره شده در آن‌ها برخوردارند (Lopez & Martinez, 2018: 6). این تقسیم‌بندی میان شبکه‌های نامتمرکز در بسترهایی مانند بلاک چین نمود بیشتری پیدا می‌کند.

۲-۲. اطلاعات و پردازش

جزء اصلی یک شبکه ارتباطی، داده‌پیام یا اطلاعات مورد تبادل در شبکه می‌باشد. در نظام حقوقی ایران بند نخست از ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، دربردارنده تعریفی از داده‌پیام می‌باشد. این ماده بیان می‌دارد:

«هر نمادی از واقعه، اطلاعات یا مفهوم است که با وسایل الکترونیکی، نوری و یا فناوری‌های جدید اطلاعات تولید، ارسال، دریافت، ذخیره یا پردازش می‌شود.»

نکته نخست این است که نماد یک واقعه یا مفهوم خود دربردارنده واژه اطلاعات بوده و بنابراین ذکر و تمیز میان این واژگان از یکدیگر اصولاً قابل پذیرش نخواهد بود. ازاین‌رو می‌توان بیان داشت که داده‌پیام، در معنای عام خود مترادف واژه اطلاعات بوده و تفکیک سایر مصادیق از سوی قانون‌گذار تنها از باب مسامحه قابل پذیرش می‌باشد. ثانیاً پردازش به تعبیر بند دوم از ماده ۴ مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات اتحادیه اروپا مصوب ۲۰۱۶، به عملیات یا مجموعه‌ای از عملیات ازجمله جمع‌آوری، ضبط، سازمان‌دهی، ساختاربندی، ذخیره‌سازی، سازگاری یا تغییر، بازیابی، مشاوره، استفاده، افشا از طریق تبادل، انتشار یا استفاده دیگر، تراز یا ترکیب، محدودیت، پاک یا اصلاح کردن و تخریب داده اطلاق می‌گردد که از طریق وسایل خودکار یا غیر خودکار بر روی داده‌پیام‌های الکترونیکی انجام می‌شود (Intersoft Consulting, 2024). در کنار مطالب بیان شده در فوق، بند دوم از ماده ۲ طرح حمایت و حفاظت از داده و اطلاعات شخصی نیز پردازش هرگونه عملیات دستی یا خودکار بر داده‌ها و اطلاعات شخصی، از قبیل ایجاد، ثبت، دریافت، گردآوری، نگهداری، جداسازی، تغییر، تجزیه‌وتحلیل، طبقه‌بندی، ساختاربندی، تطبیق، ذخیره‌سازی، اشتراک‌گذاری، فرستادن، توزیع و عرضه، انتشار و در دسترس قراردادن و پاک کردن آن‌ها تعبیر شده است.

توجه به تعاریف بیان شده در فوق می‌تواند این نتیجه را به ذهن متبادر سازد که تقریباً تمامی اعمال انجام شده بر روی داده‌پیام‌ها توسط اشخاص حقیقی یا حقوقی ذیل عنوان پردازش داده قرار گیرند. ازاین‌رو تمیز واژگان «تولید، ارسال، دریافت و ذخیره» از واژه «پردازش» در ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی فاقد صحت نظری تلقی شده و کلیه عناوین فوق‌الذکر، ذیل عنوان پردازش اطلاعات قرار می‌گیرند. این اشتباه صورت

گرفته از سوی قانون‌گذار منجر شده تا در تدوین متن مواد ۵۸ و ۵۹ قانون تجارت الکترونیکی نیز دقت لازم اتخاذ نشده و در آن مواد نیز واژه پردازش از سایر واژگان مشابه مانند ذخیره و توزیع تفکیک گردد.[۱]

علاوه‌بر آن قانون‌گذار ایران در بند «ر» از ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی، داده‌پیام‌های الکترونیکی را به‌صورت غیر مصرح به دو دسته شخصی و غیرشخصی تقسیم نموده و در تعریف داده‌پیام‌های شخصی بیان داشته است که:

داده‌پیام‌های شخصی: یعنی «داده‌پیام» های مربوط به یک شخص حقیقی موضوع «داده» مشخص و معین.

توجه به تعریف فوق‌الذکر، این موضوع را مشخص می‌کند که داده‌پیام شخصی، تنها در خصوص اشخاص حقیقی جریان داشته و امکان تعریف و تخصیص آن بر اشخاص حقوقی فراهم نیست. بااین‌حال، تعریف فوق‌الذکر اجمالی بوده و خصایص داده‌پیام‌های شخصی را مورد بحث قرار نداده است. درحالی‌که در نظام حقوقی اتحادیه اروپا، موازین دقیقی در تمیز این مفهوم با سایر مفاهیم قابل استخراج می‌باشد. بند نخست از ماده ۴ مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات اتحادیه اروپا مقرر می‌دارد:

«اطلاعات شخصی به هرگونه اطلاعاتی که به‌صورت مستقیم یا غیرمستقیم امکان شناسایی موضوع داده را فراهم آورد اطلاق می‌گردد. این داده‌ها می‌توانند انواع داده‌های شناسایی مانند نام و شماره شناسنامه، یا داده‌های مکانی یا شناسه‌های آنلاین برای شناسایی وضعیت هویتی فرد ازجمله عوامل خاص جسمی، فیزیولوژیکی، هویت ژنتیکی، ذهنی، اقتصادی، فرهنگی یا اجتماعی آن شخص طبیعی باشند.» (Intersoft Consulting, 2024).

مطابق ماده فوق داده‌های شخصی داده‌هایی هستند که در شناسایی مستقیم یا غیرمستقیم یک شخص حقیقی می‌توانند به‌کار گرفته شوند. ازاین‌رو اطلاعات مربوط به اشخاص حقوقی در نظام حقوقی اتحادیه اروپا نیز جزو مجموعه داده‌های شخصی محسوب نشده و در ذیل مقررات حاکم بر این عنوان قرار نمی‌گیرند (van der Sloot, 2017) علاوه‌بر آنچه بیان شد، داده‌های شخصی و معیارهای شناسایی این داده‌ها در نظام حقوقی اتحادیه اروپا منحصر به داده‌های مربوط به خود شخص نمی‌گردد. بلکه این اطلاعات صرف‌نظر از ماهیت شکلی خود از نوع داده، فیلم، تصویر، عدد و حتی صوت که قابلیت دستیابی به آن‌ها از طریق ابزارها تحت اختیار موضوع داده ازجمله گوشی تلفن همراه یا خودرو وجود داشته باشد نیز قابلیت قرارگیری

---

۱. ماده ۵۸- ذخیره، پردازش و یا توزیع داده پیام‌های شخصی مبین ریشه‌های قومی یا نژادی، دیدگاه‌های عقیدتی، مذهبی، خصوصیات اخلاقی و داده پیام‌های راجع به وضعیت جسمانی، روانی و یا جنسی اشخاص بدون رضایت صریح آنها به هر عنوان غیر قانونی است.

ماده ۵۹- در صورت رضایت شخص موضوع داده پیام نیز به شرط آنکه محتوای داده پیام وفق قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی باشد ذخیره، پردازش و توزیع داده پیام‌های شخصی در بستر مبادلات الکترونیکی باید با لحاظ شرایط زیر صورت پذیرد:...

در ذیل عنوان داده‌های شخصی را برخوردار می‌باشند (Finck&Pallas, 2020: 22). نکته قابل توجه درزمینه داده‌پیام‌های شخصی و غیرشخصی این است که آنچه در باب حفظ حریم خصوصی اطلاعات در فرایند پردازش شبکه‌های ارتباطی مطرح می‌شود، حفظ حریم خصوصی داده‌پیام‌های شخصی خواهد بود و داده‌پیام‌های غیرشخصی که در اختیار کلیه اشخاص صرف‌نظر از موقعیت مکانی خود قرار دارند، از موضوع بحث خارج خواهند بود. همچنین آنچه در محوریت پژوهش حاضر نیز ملاک بحث و بررسی است، داده‌پیام‌های شخصی می‌باشند که در شبکه‌های ارتباطی تحت پردازش قرار گرفته یا می‌گیرند. بنابراین داده‌پیام شخصی هیچ ارتباطی به یک شبکه تبادل اطلاعات نداشته و در این شبکه تحت پردازش قرار نگرفته یا نمی‌گیرد، اصولاً نمی‌تواند موضوع حمایت‌های قانونی حفظ حریم خصوصی اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی قرار گیرد.

۲-۳. یافته‌ها

پس از بیان مفهوم متغیرهای اصلی پژوهش، اینک نوبت به تبیین محدودیت‌های پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی می‌رسد. منظور از محدودیت‌های پردازش، انجام فرایند پردازش بدون در نظر گرفتن حقوق اشخاص موضوع داده در فرایند پردازش اطلاعات مانند أخذ رضایت یا رعایت حقوق اشخاص موضوع داده به‌عنوان یک اصل کلی می‌باشد (مواد ۶ و ۱۲-۲۲ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا و مواد ۵۸ و ۵۹ قانون تجارت الکترونیکی ایران). این فرایند محل تعارض حقوق خصوصی شخص موضوع داده و حقوق جامعه و دولت خواهد بود. محدودیت‌های بیان شده در نظام حقوقی اتحادیه اروپا را می‌توان از لابه‌لای مواد ۶، ۲۳، ۸۵ و ۸۹ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ استخراج نمود. در نظام حقوقی ایران نیز با توجه به عدم وجود قانونی مصرح در این زمینه، باید از مقررات پراکنده موجود در قوانین مختلف و همچنین قواعد فقهی موجود در فقه امامیه نسبت به جستجوی محدودیت‌های موضوع این پژوهش اقدام کرد.

۲-۳-۱. پردازش در راستای اهداف مبتنی بر منافع عمومی

منفعت عمومی به امری بیان می‌شود که در آن عموم مردم سهیم بوده و به عبارتی به «آنچه برای کل جامعه بهترین باشد» اطلاق می‌گردد (Rekosh, 2024). این مفهوم ناظر بر رفاه عمومی مردم در ارتباط با مسائل اقتصادی است که در قالب چارچوب‌ها و مقررات قانونی حاکم بر فعالیت‌های اقتصادی صورت‌بندی می‌شود (عبدی پور و مؤمن، ۱۴۰۲: ۶۴). در مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا، پردازش در راستای منافع عمومی می‌تواند مبتنی بر اهداف بایگانی اطلاعات، علمی، تاریخی یا آماری صورت پذیرد (ماده ۸۹). بایگانی اطلاعات در نهادهای دولتی و غیردولتی در راستای ایجاد امکان تحقق هر چه بهتر پاسخگویی به استعلامات قضایی، احقاق حق در مراجع حقوقی و کیفری و هر آنچه می‌تواند در جهت نفع رسانی

عمومی انجام شود، صورت می‌پذیرد (لطیف زاده و دیگران (۱)، ۱۴۰۲: ۲۱۹). در تفسیر مفهوم تحقیقات علمی نیز بنا بر نظر عده‌ای باید تفسیر موسع را به‌کار برد. بنابراین این مفهوم می‌تواند انواع تحقیقات مبتنی بر توسعه و فناوری، تحقیقات کاربردی و بنیادی را شامل شود (لطیف زاده و دیگران (۲)، ۱۴۰۲: ۹۹۲). تحقیقات تاریخی نیز می‌تواند شامل بررسی اطلاعات تاریخی بوده و تحقیقات آماری نیز همان‌طور که از نام آن پیداست دربردارنده هرگونه تحقیقی می‌باشد که مبادرت به سرشماری دسته‌های آماری مورد توجه باشد. این دسته‌ها می‌تواند در سطح کلان شامل سرشماری جمعیت و در سطح خرد شامل هرگونه آماری از هر دسته‌بندی باشد.

اما، در این فرایند باید به چند نکته توجه نمود. نکته اول این است که بر اساس بند اول ماده ۸۹ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا، پردازش در راستای منافع عمومی، باید با تضمین حقوق اشخاص موضوع داده ازجمله حق دسترسی آن‌ها به اطلاعات موضوع پردازش یا حق تصحیح اطلاعات نادرست صورت پذیرد. این موضوع در بند اول دستورالعمل شماره ۱۵۶ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا نیز تصریح شده است. ثانیاً فرایند پردازش اطلاعات بر اساس منافع عمومی باید با رعایت اصل به حداقل رساندن اطلاعات انجام شود (قسمت دوم بند اول ماده ۸۹ و دستورالعمل شماره ۱۵۶). به‌عبارت‌دیگر، پردازش داده‌های شخصی باید به حد لزوم (کفایت)، مرتبط و محدود به آنچه با اهداف پردازش ضروری می‌باشد، صورت پذیرد (Ico, 2024). از نتایج ضروری این اصل نیز این است که باید تنها داده‌هایی که برای اهداف تعیین شده ضروری باشد مورد جمع‌آوری واقع گردد (Trend, 2024) و در صورتی که نیاز به پردازش اطلاعات بیش از میزان مورد نیاز وجود داشت باشد، باید نسبت به ایجاد سازوکارهای حفاظتی مناسب مانند مستعارسازی اطلاعات اقدام نمود (قسمت سوم بند اول ماده ۸۹ و دستورالعمل شماره ۱۵۶).

اما در این زمینه می‌توان سؤالاتی مطرح نمود. سؤال اول این است که همان‌طور که بیان شد، در فرایند پردازش اطلاعات در راستای منافع عمومی، باید حقوق اشخاص موضوع داده تضمین شوند. در صورتی که تضمین حقوق اشخاص موضوع داده با اصل فرایند پردازش در راستای منافع عمومی در تعارض باشد، اولویت بر اجرای کدام فرایند خواهد بود؟ به‌عنوان مثال یکی از حقوق اشخاص موضوع داده در فرایند پردازش اطلاعات، حق بر فراموش شدن یا حذف اطلاعات می‌باشد. اساس این حق، ارائه امکان حذف اطلاعات شخصی به اشخاص موضوع داده در فضای مجازی می‌باشد (اسلامی و فیضی، ۱۳۹۵: ۲۷) تا امکان ناشناس بودن و گمنامی آن‌ها فراهم گردد (زمانی و عطار، ۱۳۹۵: ۸۴). مبنای این حق غلبه منافع شخصی بر منافع عمومی بوده (قبولی درافشان و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۱۵) و با آنچه در متن بند اول ماده ۸۹ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا ذکر شد، دارای تعارض است.

برای پاسخ به این سؤال باید بیان داشت که تضمین حقوق اشخاص موضوع داده در انجام فرایند پردازش در راستای منافع عمومی تنها تا حدودی امکان‌پذیر می‌باشد که تضمین حق با اصل فرایند پردازش در تعارض قرار نگیرد. چراکه قانون‌گذار اتحادیه اروپا در نص ماده ۸۹ در ابتدا به موضوع انجام فرایند پردازش در راستای منافع عمومی پرداخته و پس‌ازآن، انجام این فرایند را توأمان با تضمین حقوق اشخاص موضوع داده قرار داده است. بنابراین در صورتی که امکان اجرای حقوق اشخاص موضوع داده به نحوی فراهم گردد که اصل فرایند پردازش را تحت‌الشعاع قرار دهد، باید اجرای حقوق مذکور را محدود نمود.

سؤال دیگری که در این زمینه می‌توان ارائه داد این است که انجام اقدامات فنی و حفاظتی مناسب مقرر در بند اول ماده ۸۹ که در زمره آن‌ها مستعارسازی اطلاعات را شامل می‌گردد، می‌تواند شامل هر اقدامی شده یا اقدامات صورت گرفته باید با لحاظ برخی جوانب صورت پذیرد. به‌عبارت‌دیگر، یکی از خصایص مستعارسازی اطلاعات حفظ ماهیت شخصی بودن داده‌های مورد پردازش درعین‌حال ناشناس‌سازی آن‌ها می‌باشد (Kalyvaki, 2023: 88). در نظام حقوقی اتحادیه اروپا بند پنجم از ماده ۴ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶، حاوی تعریف مستعارسازی اطلاعات می‌باشد. این بند مقرر می‌دارد:

«مستعارسازی» به معنای پردازش داده‌های شخصی به‌گونه‌ای است که دیگر نمی‌توان داده‌های شخصی را بدون استفاده از اطلاعات اضافی به یک موضوع خاص داده نسبت داد، مشروط بر اینکه این اطلاعات اضافی به‌طور جداگانه نگهداری شود و مشمول اقدامات فنی و سازمانی باشد تا اطمینان حاصل شود که داده‌های شخصی به یک شخص حقیقی شناسایی شده یا قابل شناسایی نسبت داده نمی‌شود.

در تعریف مندرج در ماده فوق‌الذکر، چند ویژگی برای مستعارسازی اطلاعات ذکر شده است. ویژگی نخست، همان‌طور که در مطالب ذیل نیز بدان اشاره خواهد شد این است که عملیاتی بر روی اطلاعات صورت پذیرد که بدون استفاده از اطلاعات اضافی، انتساب این داده‌ها به موضوع داده امکان‌پذیر نباشد؛ اما ویژگی مهم دیگر، نگهداری اطلاعات اضافی به‌صورت جداگانه و با اقدامات فنی و سازمانی مناسب می‌باشد تا جز اشخاص صلاحیت‌دار، دیگران از امکان خارج نمودن اطلاعات از حالت مستعار برخوردار نباشند. به‌عنوان مثال می‌توان به داده‌های پزشکی و سلامت اشخاص اشاره نمود.

اما راهکارهای دیگری نیز برای ایجاد ناشناس‌سازی اطلاعات وجود دارد که از این حیث می‌توان به ناشناس‌سازی (به معنای واقعی کلمه) و رمزگذاری اطلاعات اشاره نمود. به‌عبارت‌دیگر، در فرایند ناشناس‌سازی اطلاعات، سه اصطلاح مهم با عنوان مستعارسازی، ناشناس‌سازی و رمزگذاری وجود دارند. مستعارسازی اطلاعات به روشی برای پنهان کردن داده‌ها گفته می‌شود که در آن انتساب داده‌های شخصی به یک شخص خاص بدون وجود اطلاعات اضافی امکان‌پذیر نیست (Satori, 2024).

در مقابل ناشناس‌سازی به روشی اطلاق می‌گردد که در آن داده‌های شخصی به‌صورت بازگشت‌ناپذیر از قابلیت انتساب به یک شخص خاص جدا شده و به داده‌های کاملاً ناشناس تبدیل می‌شوند. رمزگذاری اطلاعات نیز به فرایند گفته می‌شود که در آن اطلاعات از طریق سازوکارهای فنی، از قابلیت پردازش خارج نموده و تنها با به‌کارگیری ابزارهایی که اصطلاحاً کلید نامیده می‌شوند، قابلیت پردازش را پیدا می‌کنند.

وجه تمایز سه واژه مستعارسازی، ناشناس‌سازی و رمزگذاری این است که در فرایند رمزگذاری، اطلاعات رمزگذاری شده توسط شخص رمزگذارنده و فردی که مخاطب این اطلاعات بوده قابل رمزگشایی و پردازش می‌باشند. اما در فرایند مستعارسازی اطلاعات، تنها شخصی که مبادرت به مستعارسازی نموده است، از قابلیت ضمیمه اطلاعات دیگر جهت امکان انتساب این داده‌ها به موضوع داده برخوردار می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر شخص دیگری جز مستعارساز، از نوع و ماهیت این اطلاعات اطلاع نداشته و بنابراین جز او فرد دیگری از قابلیت بازخوانی این اطلاعات برخوردار نیست و اما در ناشناس‌سازی، اطلاعات شخصی بدون بازگشت به اطلاعات عمومی تبدیل شده و حتی شخصی که مبادرت به ناشناس‌سازی داده‌پیام‌ها نموده باشد نیز از این قابلیت بی‌بهره خواهد بود (Gresham, 2024).

با جمع‌بندی مطالب فوق می‌توان به این نتیجه رسید که دلیل اینکه قانون‌گذار اتحادیه اروپا از واژه‌های مستعارسازی در ماده ۸۹ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ نام برده این است که اطلاعات شخصی پس از طی فرایند مستعارسازی، ماهیت خود را از دست نداده و همچنان داده‌های شخصی باقی می‌مانند. این حکم در خصوص فرایند رمزگذاری اطلاعات نیز جاری می‌باشد. اما در فرایند ناشناس‌سازی، داده‌های شخصی ماهیت شخصی بودن خود را از دست داده و به داده‌های عمومی تبدیل می‌شوند و در این صورت هیچ‌کدام از الزامات قانونی مندرج در مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات اتحادیه اروپا در خصوص این نوع داده‌ها قابلیت اجرا نخواهد داشت.

ازاین‌رو، می‌توان نتیجه‌گیری نمود که انجام هر فرایندی در جهت حفظ امنیت داده‌های مورد پردازش در ماده ۸۹ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ در صورتی امکان‌پذیر است که حاوی نتیجه تغییر ماهیت اطلاعات نباشد. دلیل این موضوع نیز روشن است؛ چراکه هدف از بایگانی یا پردازش داده‌های شخصی در جهت منافع عمومی، أخذ نتایجی قابل استناد می‌باشد که در صورت تغییر ماهیت اطلاعات به داده‌های غیرشخصی نمی‌توان نتایج مدنظر را کسب نمود. به‌عنوان مثال در صورتی که داده‌های تحت بایگانی به داده‌های ناشناس تبدیل شوند، در صورت وصول استعلام از مراجع قضایی یا ایجاد دعوا میان شخص حقیقی و نهاد شبکه ارتباطی پردازش کننده اطلاعات، به چه نحوی می‌توان از قابلیت انتساب اطلاعات تحت بایگانی برای اثبات مدعی استفاده نمود؟

آنچه درزمینه ترجح منافع عمومی بر منافع خصوصی در فرایند پردازش اطلاعات در نظام حقوقی اتحادیه اروپا بیان شد، قابلیت أخذ وحدت ملاک و اجرا در نظام حقوقی ایران را نیز دارد. این موضوع اگرچه به‌صورت مصرح در قوانین و مقررات کشور ایران پیش‌بینی نشده، اما از مفهوم و ملاک برخی قوانین و مقررات مانند اصل ۴۰ قانون اساسی، ماده ۹۷۵ قانون مدنی و توسل به برخی قواعد مانند لاضرر و ترجح آن بر قواعدی مانند قاعده تسلیط می‌باشد. اصل ۴۰ قانون اساسی و ماده ۹۷۵ قانون مدنی ایران بیان می‌دارند:

اصل ۴۰ قانون اساسی: «هیچ‌کس نمی‌تواند اعمال حق خویش را وسیله اضرار به غیر یا تجاوز به منافع عمومی قرار دهد.»

ماده ۹۷۵ قانون مدنی: محکمه نمی‌تواند قوانین خارجی و یا قراردادهای خصوصی را که برخلاف اخلاق حسنه بوده و یا به‌واسطه جریحه‌دار کردن احساسات جامعه یا به علت دیگر مخالف با نظم عمومی محسوب می‌شود، به‌موقع اجرا گذارد. اگرچه اجرا قوانین مزبور اصولاً مجاز باشد.

همان‌طور که در متن اصل ۴۰ قانون اساسی ملاحظه می‌گردد، اعمال حقوق خصوصی اشخاص در فرضی که به‌منزله تجاوز به منافع عمومی باشد، محدود شده و منافع عمومی نسبت به منافع خصوصی اشخاص در قانون اساسی کشور ایران ترجیح داده شده‌اند. این موضوع در ماده ۹۷۵ قانون مدنی ایران نیز جاری می‌باشد. چراکه بر اساس ماده ۱۰ قانون مدنی و اصولی مانند اصل حاکمیت اراده، اشخاص قادر به انجام هر عمل حقوقی که مغایر با قوانین و مقررات نباشد بوده و محدودیتی در این زمینه وجود ندارد. درحالی‌که عدم تعارض اعمال حقوقی اشخاص با نظم عمومی صراحتاً در نص ماده ۹۷۵ قانون مدنی پیش‌بینی شده و در جمع مواد ۱۰ و ۹۷۵ قانون مدنی می‌توان قائل بر اولویت منافع عمومی بر منافع خصوصی بود.

در فقه امامیه نیز تعارض قواعدی مانند قاعده لاضرر و تسلیط می‌تواند نتیجه بیان شده در فوق را رهنمود سازد. به‌عبارت‌دیگر قاعده لاضرر و لاضرار فی الاسلام جزو قواعد مبنایی فقهی برای نفی و نهی احکام ضرری مورد استفاده فقهای شیعه و سنی می‌باشد (هادوی‌نیا، ۱۳۹۹: ۷۶-۷۷) که متشکل از دو جزء لاضرر و لاضرار است (ولی زاده، ۱۳۹۸: ۳۳۶) معنای لاضرر این است که کسی به برادرش ضرری وارد نکرده و حق او را پایمال ننماید. لاضرار نیز بدین معناست که در برابر ضرر به دیگری ضرر وارد ننموده و به عبارتی ضرر را با ضرر پاسخ ندهد (کریمی و شعبانی کندسری، ۱۳۹۳: ۱۳۷-۱۳۸). اما برمبنای قاعده تسلیط هر مالکی بر انواع تسلط‌ها بر مال خویش مسلط است و هیچ شخصی یا نهادی نمی‌تواند سلطنت وی را بر اموالش محدود نماید (علیدوست و ابراهیمی راد، ۱۳۸۹: ۸).

بنا بر نظر فقها در تعارض میان این دو قاعده با یکدیگر، می‌توان اجرای قاعده تسلیط را به‌منزله سوءاستفاده از حق تلقی نمود که در تعارض با قاعده لاضرر، قاعده لاضرر را بر آن ترجیح داد (اکبرینه،

۱۳۹۱: ۲۷). چراکه معنای حدیث لاضرر، عدم مشروعیت ضرر در اسلام است و علاوه‌بر مرحله تشریع، در مرحله اجرا و در روابط اجتماعی مردم با یکدیگر نیز چنانچه عملی منجر به اضرار دیگری گردد، مورد امضای شارع نیست. به‌عبارت‌دیگر خداوند در مقام تشریع اولیه احکام اسلامی، هیچ حکم ضرری وضع نکرده است. همچنین در روابط اجتماعی مردم نیز هرگونه عمل زیان‌بار مورد امضای شارع نیست (لطیف زاده و دیگران (۱)، ۱۴۰۲: ۲۱۶).

۲-۳-۲. پردازش در راستای حفظ امنیت ملی و اجتماعی

دومین محدودیت در اجرای حقوق اشخاص موضوع داده در فرایند پردازش اطلاعات، ایجاد محدودیت توسط دولت‌ها برای حفظ امنیت اجتماعی می‌باشد. این موضوع در ماده ۲۳ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا پیش‌بینی شده است. بند اول این ماده صراحتاً کشورهای عضو را قادر به محدود نمودن حقوق مندرج در فصل سوم مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا با رعایت شرایطی نموده است. اولین شرط احترام به حقوق و آزادی‌های اساسی و دومین شرط ضرورت ایجاد محدودیت برای محافظت از امنیت ملی، دفاع، امنیت عمومی، پیشگیری و مقابله با جرائم، بازرسی و نظارت، حمایت از حقوق و آزادی‌های دیگران و سایر اهداف مهم مبتنی بر منافع عمومی می‌باشد.

بند دوم این ماده نیز کشورهای عضو را علاوه‌بر شرایط پیش‌بینی شده در بند اول، ملزم به تنظیم‌گری مقرراتی درزمینه اهداف حاصل از پردازش، دسته‌بندی داده‌های شخصی، دامنه محدودیت‌های معرفی شده، تدابیر حفاظتی برای پیشگیری از سوءاستفاده، خطرات موجود برای آزادی‌های دیگران و حق موضوع داده بر اطلاع از محدودیت‌ها نموده است.

نکته قابل توجه در این ماده، بسیط بودن واژگان قید شده در بند اول می‌باشد که به نظر نگارندگان تصریح به این واژگان در متن این مقررات با فلسفه و هدف تصویب آن مغایرت دارد؛ زیرا همان‌طور که بیان شد، منافع عمومی به هر آنچه به نفع عموم باشد اطلاق شده و دارای مفهوم بسیطی است. ازآنجاکه مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ اتحادیه اروپا در جهت حمایت و حفاظت از حقوق اشخاص در فرایند پردازش اطلاعات تصویب شده است، طبیعتاً اولین نتیجه این موضوع نیز عدم اعطای اختیارات مطلق به کشورهای عضو اتحادیه در تصویب مقرراتی می‌باشد که حقوق اشخاص موضوع داده را محدود نماید. درحالی‌که مطابق با بند اول این ماده کشورهای عضو می‌توانند هر آنچه بخواهند را در ذیل شمول واژه منافع عمومی تفسیر نموده و حقوق اشخاص موضوع داده و سایر مواد مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ را محدود نمایند. علاوه‌بر آن با وجود واژه‌ای مانند منافع عمومی نیازی به‌تصریح به سایر مصادیق مانند دفاع یا امنیت ملی یا کشف و پیشگیری از جرائم وجود نداشت. چراکه قانون‌گذار اتحادیه اروپا اگر معنای محدودتری از این واژه را مدنظر داشت، طبیعتاً باید در ماده ۴ مقررات فوق‌الذکر که مبادرت به تعریف واژگان اصلی این مقررات

نموده، آن را تعریف می‌نمود و چون تعریفی از این واژه در آن ماده وجود ندارد، دلیلی نیز بر تصریح به مصادیق منافع عمومی که حفظ امنیت و پیشگیری از وقوع جرائم و... است، نیز وجود نداشت.

مضاف بر آنچه بیان شد، ایجاد محدودیت در اجرای حقوق اشخاص موضوع داده در مقررات مصوب سال ۲۰۱۶، منوط به رعایت حقوق و آزادی‌های اساسی آن‌ها شده است. این در حالی است که حقوق اساسی اشخاص نیز دارای معنای بسیطی می‌باشد که هم آزادی‌های مدنی و سیاسی وی را شامل شده و هم در یک کلام از آن به واژه حقوق ملت ازجمله آزادی تحصیل یا تبادل یا دسترسی و انتشار اطلاعات تعبیر می‌گردد (کاظمی و دیگران، ۱۴۰۱: ۵)، اطلاق می‌شود. در این حالت می‌توان وجود تعارض میان مفاهیم نص ماده ۲۳ را برداشت نمود.

چراکه اگر منظور قانون‌گذار حفظ حقوق اساسی اشخاص می‌باشد، چرا در توجیه ایجاد محدودیت در این حقوق از واژگان بسیطی مانند منافع عمومی استفاده کرده و اگر منظور حفظ حقوق اساسی نبوده است، دلیلی بر بسط واژگان این ماده به چنین شکلی نبوده است. اما سؤالی که می‌توان مطرح نمود این است که درصورتی‌که رعایت حقوق اساسی اشخاص در مقابل منافع عمومی مردم قرار گرفته و صرف‌نظر از ایجاد تعارض در نص ماده ۲۳، قرار بر اجرای یکی از این دو باشد، کدام‌یک بر دیگری ارجح خواهد بود؟ برای پاسخ به این سؤال می‌توان از دو منظر ماده ۲۳ را تفسیر نمود.

منظر اول، این است که ایجاد محدودیت در اجرای حقوق اساسی اشخاص، به‌تصریح ماده ۲۳ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ ممنوع است. چراکه قانون‌گذار پس از ذکر قاعده کلی ایجاد محدودیت، شرطی اساسی بر اجرای این قاعده در نظر گرفته که آن نیز حقوق اساسی اشخاص است. بنابراین در صورتی که اجرای شرط در نص ماده محقق نگردد، قاعده کلی مذکور نیز عملاً قابل اتکا نخواهد بود.

اما منظر دوم، بر موضوع تعارض حقوق عمومی و خصوصی که محوریت این پژوهش را تشکیل می‌دهد، استوار است. چراکه همان‌طور که در مطالب پیشین تصریح شد، در تعارض حقوق عمومی و خصوصی در فرایند پردازش اطلاعات، حق جامعه و دولت بر حقوق خصوصی اشخاص ترجیح داشته و این موضوع به‌عنوان قاعده مبتنی بر محدودیت اجرای قواعد پردازش تلقی می‌شود. علاوه‌بر آن در نص ماده ۲۳ مقررات مصوب سال ۲۰۱۶ نیز برعکس آنچه در منظر اول بیان شد، قانون‌گذار نسبت به تبیین حکمی اقدام نموده که شرایطی را نیز برای اجرای آن در نظر گرفته است. بااین‌حال نبود شرایط بیان شده، به معنای لغو شدن حکم تلقی نمی‌گردد. چراکه اگر قصد قانون‌گذار بر لغو شدن حکم باشد، طبیعتاً اهداف حاصل از تصویب این ماده نیز عملاً بیهوده خواهد بود.

در نظام حقوقی ایران، اجرای فرایند پردازش اطلاعات شخصی به‌حکم ماده ۵۸ قانون تجارت الکترونیکی منوط به أخذ رضایت صریح شخص موضوع داده شده است. بااین‌حال، در آن قانون مقرره

به‌خصوصی که مبتنی بر ایجاد محدودیت در اجرای قواعد ماده ۵۸ باشد وجود نداشته، بااین‌حال می‌توان از مقررات دیگر قوانین، برخی احکام را در این زمینه استخراج نمود. به‌عنوان مثال اصل ۱۷۵ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر انتشار افکار و بیان مطالب با رعایت «مصالح کشور» تصریح نموده است.[۱] این موضوع نشان می‌دهد که اگر انتشار مطلبی که مطابق با مصالح کشور می‌باشد، با حقوق خصوصی اشخاص تزاحم داشته باشد، باید نسبت به انتشار مطلب در نشریات اقدام نمود. اما ماده ۳۱ قانون مطبوعات مصوب سال ۱۳۶۴، برعکس این موضوع بر ممنوعیت انتشار مطالب مبتنی بر افشای اسرار شخصی افراد تصریح نموده است.[۲] حال سؤال اینجاست که اگر انتشار مطالب مطابق با منافع و مصالح کشور بوده اما منجر به افشای اسرار شخصی افراد باشد، آیا می‌توان نسبت به نشر آن‌ها اقدام کرد؟

پاسخ به این سؤال منوط به بررسی اولویت‌بندی قوانین و مقررات و اجرای قاعده جمع میان قوانین متعارض خواهد بود. به‌عبارت‌دیگر حتی در صورتی که قانون اساسی، قانونی هم سنگ قانون مطبوعات باشد نیز در جمع ماده ۳۱ و اصل ۱۷۵ می‌توان بیان داشت که انتشار مطالب مبتنی بر افشای اسرار شخصی افراد تنها در صورتی ممکن است که مطابق با مصالح کشور باشد. هرچند شکی در اولویت قانون اساسی بر قانون مطبوعات نداشته و در تعارض مقررات این دو قانون باید اولویت بر اجرای مقررات قانون اساسی گذاشته شود. این موضوع در اجرای مقررات ماده ۱۴ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مصوب سال ۱۳۸۸ که به احترام به‌حق حفاظت از داده‌های شخصی افراد نیز تأکید نموده[۳] جاری می‌باشد و در تعارض این مواد با اصل ۱۷۵، باید نسبت به اجرای مقررات اصل مذکور اقدام نمود. بنابراین در صورتی که دسترسی اشخاص به اطلاعات شخصی دیگران مغایر حریم خصوصی آن‌ها بوده اما موافق با مصالح کشور باشد، اجرای رفتار مبتنی بر مصالح کشور نسبت به اجرای قواعد مبتنی بر حریم خصوصی اولویت دارد.

علاوه‌بر اصل ۱۷۵، می‌توان به اصول دیگری از قانون اساسی ازجمله اصل ۱۶۵ اشاره نمود که بر علنی بودن محاکمات دادگاه و رعایت حقوق خصوصی اشخاص در حضور در دادگاه اشاره دارد که در صورتی که حضور اشخاص به تشخیص دادگاه با نظم عمومی در تعارض باشد، دادگاه را ملزم به تشکیل جلسه غیرعلنی نموده است.[۴] یا در ماده ۴۹۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۲، اجرای مجازات به‌صورت علنی در حکمی کلی چون با حقوق خصوصی اشخاص در تعارض می‌باشد، ممنوع تلقی شده بااین‌حال در

---

۱. اصل یکصد و هفتاد و پنجم: در صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، آزادی بیان و نشر افکار با رعایت موازین اسلامی و مصالح کشور باید تأمین گردد.

۲. ماده ۳۱ – انتشار مطالبی که مشتمل بر تهدید به هتک شرف و یا حیثیت و یا افشای اسرار شخصی باشد ممنوع است...

۳. ماده ۱۴ ـ چنانچه اطلاعات درخواست شده مربوط به حریم خصوصی اشخاص باشد و یا در زمره اطلاعاتی باشد که با نقض احکام مربوط به حریم خصوصی تحصیل شده است، درخواست دسترسی باید رد شود.

۴. اصل یکصد و شصت و پنجم: محاکمات، علنی انجام می‌شود و حضور افراد بلامانع است مگر آنکه به تشخیص دادگاه، علنی بودن آن منافی عفت عمومی یا نظم عمومی باشد

صورتی که منافع جامعه ازجمله جلوگیری از تجری شدن دیگران ایجاب نماید، امکان اجرای حکم علنی مورد تصریح قرار گرفته است.[۱]

از ملاک قوانین فوق‌الذکر نیز می‌توان در نظام حقوقی ایران، اولویت حقوق عمومی بر حقوق خصوصی و امکان تسری این موضوع به قواعد مبتنی بر پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی را نیز برداشت نمود.

نتیجه‌گیری

همان‌طور که در متن این پژوهش بیان گردید، انجام فرایند پردازش اطلاعات در شبکه‌های ارتباطی منوط به أخذ رضایت اشخاص موضوع داده و اجرای حقوق قانونی آن‌ها می‌باشد که در یک کلام به حقوق خصوصی اشخاص تعبیر می‌گردد. اما این حقوق گاه با حقوق جامعه و دولت که حقوق عمومی نامیده می‌شوند، در تعارض قرار می‌گیرند. این حالت عموماً در پردازش اطلاعات در راستای منافع عمومی یا حفظ امنیت ملی و اجتماعی رخ می‌دهد.

نظام حقوقی اتحادیه اروپا دربردارنده مقررات مفصلی در این زمینه بوده و جوانب امر را در مواد ۸۹ و ۲۳ مقررات عمومی حفاظت از اطلاعات مصوب سال ۲۰۱۶ خود پیش‌بینی نموده است. بااین‌حال مقررات مصوب در نظام حقوقی ایران فاقد قواعد مصرح در این زمینه می‌باشند که این موضوع می‌تواند زمینه ایجاد رویه‌های متعارض و ارائه تفاسیر متناقض از قوانین و مقررات را میان قضات و حقوق‌دانان موجب گردد. بر این مبنا لازم است تا مجلس قانون‌گذاری کشور ایران در ابتدا قانونی لازم‌الاجرا در جهت پیش‌بینی نحوه پردازش اطلاعات توسط شبکه‌های ارتباطی، حقوق اشخاص موضوع داده، وظایف مدیران شبکه‌های ارتباطی و پردازندگان اطلاعات، ضمانت اجراهای قانونی لازم و محدودیت‌های اجرای حقوق اشخاص موضوع داده نماید تا خلأهای تقنینی موجود در قوانین کشور ایران از میان بروند.

ازآنجاکه تصویب قوانین و اجرای آن‌ها در کشور تا زمانی که مفهوم و مقررات مواد مصرح در قوانین برای مردم آموزش داده نشده و آحاد جامعه از حقوق و تکالیف قانونی خود و همچنین پردازندگان و مدیران شبکه‌های تبادل اطلاعات مطلع نشوند، عملاً کارایی نداشته و اهداف حاصل از تصویب قوانین را بیهوده می‌نماید. بنابراین در کنار تصویب قانون، لازم است تا صداوسیمای جمهوری اسلامی ایران با ایجاد برنامه‌های آموزشی در شبکه‌های اجتماعی و تلویزیون، حقوق اشخاص در فرایند پردازش اطلاعات و محدودیت‌های اجرای این حقوق را در قوانین و مقررات کشور ایران را به آحاد جامعه آموزش دهد.

---

۱. ماده ۴۹۹- اجرای علنی مجازات ممنوع است، مگر در موارد الزام قانونی یا در صورتیکه به لحاظ آثار و تبعات اجتماعی بزه ارتکابی، نحوه ارتکاب جرم و سوابق مرتکب و بیم تجری او یا دیگران، دادگاه خود یا به پیشنهاد دادستان اجرای علنی مجازات را ضروری تشخیص دهد و اجرای علنی مجازات را در رأی تصریح کند.

آخرین توصیه سیاست‌گذارانه در این زمینه نیز، نظارت بر حسن اجرای مقررات می‌باشد. با عنایت به اینکه در ماده ۷۹ قانون تجارت الکترونیکی، وزارت صنعت، معدن و تجارت متولی اصلی نظارت بر نحوه اجرای مقررات حوزه تجارت و فناوری اطلاعات می‌باشد، لازم است این وزارت خانه یکی از نهادهای زیرمجموعه خود مانند مرکز تجارت الکترونیکی یا سازمان تنظیم مقررات رادیو یی یا هر سازمان دیگری را موظف به نظارت بر اجرای قوانین و مقررات توسط شبکه‌های ارتباطی نماید.

امری که در حال حاضر به‌صورت مشهود در سطح جامعه مشاهده نشده و شبکه‌های ارتباطی بدون توجه به مقررات مصوب مانند قانون تجارت الکترونیکی یا قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، نسبت به پردازش اطلاعات اشخاص اقدام می‌نمایند.

فهرست منابع

اسلامی، رضا، فیضی، فریناز؛(۱۳۹۵). «حق بر فراموش شدن و چالش‌های پیش‌روی آن، مجله حقوقی دادگستری»، دوره ۸۰، شماره ۹۴.

اکبرینه، پروین؛ (۱۳۹۱). «منع از سوءاستفاده از حقوق عینی در قانون مدنی»، فصلنامه علمی پژوهشی فقه و مبانی حقوق اسلامی، دوره ۴، شماره ۱۲-۱۳.

زمانی، سید قاسم، عطار، شیما؛ (۱۳۹۵). «حقوق بشر و حق بر فراموش شدن در عصر فناوری‌های نو ین اطلاعاتی»، مجله حقوقی بین‌المللی، دوره ۳۳، شماره ۵۵.

شهابی، مهدی؛ (۱۳۸۸). « تعامل حقوق عمومی و حقوق خصوصی تأملی بر متغیرهای تحول نظام حقوقی»، فصلنامه حقوق اساسی، دوره ۶، شماره ۱۲.

عبدی پور، ابراهیم، مؤمن، مهراد؛ (۱۴۰۲). «تأملی بر چیستی منفعت عمومی (مطالعه تطبیقی از منظر حقوق عمومی اقتصادی)»، فصلنامه حقوق عمومی تطبیقی، دوره ۱، شماره ۱.

علیدوست، ابوالقاسم، ابراهیمی راد، محمد؛ (۱۳۸۹). «بررسی قاعده تسلط و گستره آن»، فصلنامه حقوق اسلامی، دوره ۷، شماره ۲۴.

قبولی درافشان، سید محمدمهدی؛ بختیاروند، مصطفی؛ آقا محمدی، اکرم؛ (۱۳۹۷). «حق فراموش شدن در ترازو: نیاز ناشی از فضای مجازی یا تهدیدی برای آزادی بیان»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۱۹، شماره ۵۸.

کاظمی، سید مهدی رضا؛ صادقی، حسین؛ ناصر، مهدی؛ (۱۴۰۱). «بررسی وضعیت تزاحم میان کپی‌رایت و حقوق اساسی مردم (با مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و اتحادیه اروپا)»، فصلنامه تعالی حقوق، دوره ۱۳، شماره ۲.

کریمی، عباس؛ شعبانی کندسری، هادی؛ (۱۳۹۳). «رابطه منطقی قاعده فقهی لاضرر و قاعده غربی سوءاستفاده از حق»، فصلنامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، دوره ۱، شماره ۲.

لطیف زاده، مهدیه؛ قبولی درافشان، سید محمدمهدی؛ محسنی، سعید؛ عابدی، محمد؛ (۱۴۰۲). «شناسایی جهات محدودیت حمایت از حقوق اشخاص موضوع داده در اتحادیه اروپا و تبیین آن در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه تعالی حقوق، دوره ۱۴، شماره ۳.

لطیف زاده، مهدیه؛ قبولی درافشان، سید محمدمهدی؛ محسنی سعید، عابدی، محمد؛ (۱۴۰۲). «حمایت از داده شخصی در اتحادیه اروپا و امکان‌سنجی آن در نظام حقوقی ایران»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۳، شماره ۲.

مولایی، یوسف؛ حاجی پور، مرتضی؛ (۱۳۹۷). «اساسی‌سازی حقوق خصوصی»، فصلنامه پژوهش حقوق خصوصی، دوره ۲۰، شماره ۶۱.

ولی زاده، حسین؛ (۱۳۹۸). «اثر قاعده لاضرر در مسئولیت مدنی و نقش قاعده اقدام در اثر رافعیت آن»، فصلنامه بین‌المللی قانون یار، دوره ۳، شماره ۱۰.

هادوی نیا علی‌اصغر؛ (۱۳۹۹). «مفاد قاعده لاضرر با تکیه بر مبانی انسان‌شناسی قرآن کریم»، فصلنامه حقوق اسلامی، دوره ۱۷، شماره ۶۶.

References

Alexandria, Decentralized Network, (last visited 15/03/2024) https: //coinmarketcap.com/alexandria/glossary/decentralized-network

Bhalla Anshika, (last visited 11/02/2024) Centralized vs. Decentralized Digital Networks: Understanding The Differences, https: //www.blockchain-council.org/blockchain/centralized-vs-decentralized-digital-networks/

Finck Michèle, Pallas Frank, (2020), They who must not be identified—distinguishing personal from non-personal data under the GDPR», International Data Privacy Law, Volume10, Issue1, February.

Gresham Joshua , (Last Visited 14/03/2024), Is encrypted data personal data under the GDPR?, https: //iapp.org/news/a/is-encrypted-data-personal-data-under-the-gdpr/

Kalyvaki Maria, (2023), Navigating the Metaverse Business and Legal Challenges: Intellectual Property, Privacy, and Jurisdiction, Journal of Metaverse, Volume: 3, Issue: 1.

Ico Commissioners Office, (Last visited 09/03/2024), Principle: Data minimization, https: //ico.org.uk/for-organisations/uk-gdpr-guidance-and-resources/data-protection-principles/a-guide-to-the-data-protection-principles/the-principles/data-minimisation.

Lopez D. Aurilio - Martinez Tarruella, (2018), Smart Contracts from a Legal Perspective, Facultat de Dret Facultad de Derecho, Universiad de Alicante, downloaded from www, ssrn, com.

Lutkevich Ben, (last visited 12/03/2024), Definition Intranet, https: //www.techtarget.com/whatis/definition/intranet.

Rekosh Edwin, (Last visited 22/02/2024), Who defines the public interest?, international Journal of Human rights, online edition https: //sur.conectas.org/en/defines-public-interest.

Satori, (Last Visited 14/03/2024), Pseudonymisation: 9 Ways to Protect Your PII, https: //satoricyber.com/data-masking/pseudonymisation-9-ways-to-protect-your-pii/

Trend, (Last visited 08/03/2024), What is Data Minimization?, https: //www.trendmicro.com/vinfo/us/security/definition/Data-Minimization.

van der Sloot, Bart, (2017), 'Do Privacy and Data Protection Rules Apply to Legal Persons and Should They? A Proposal for a Two-tiered System', 31 Computer Law and Security Review, Volume 13, Issue 8.

Winkelman Roy, (Last visited 17/03/2024), Director, What is a Network?, Florida Center for Instructional Technology College of Education, University of South Florida, https: //fcit.usf.edu/network/chap1/chap1.htm.

Yasar Kinza, Gillis Alexander , (Last visited 15/02/2024), computer network, https: //www.techtarget.com/searchnetworking/definition/network.

In Persian

Abdipour, Ebrahim, Momen, Mehrad, (1402), reflection on the nature of public interest (a comparative study from the perspective of public economic law), Comparative Public Law Quarterly, Volume 1, Number 1.

Akbarineh, Parveen, (2013), Prohibition of Abuse of Objective Rights in Civil Law, Scientific Research Quarterly of Islamic Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Volume 4, Number 12-13.

Alidoost, Abolqasem, Ebrahimi Rad, Mohammad, (2009), Review of the Dominance Rule and its Scope, Islamic Law Quarterly, Volume 7, Number 24.

Darafshan, Seyyed Mohammad Mehdi, Bakhtiarvand, Mostafa, Agha Mohammadi, Akram, (2017), The right to be forgotten in the balance: the need caused by virtual space or a threat to freedom of expression, Public Law Research Quarterly, Volume 19, Number 58.

Eslami, Reza, Faizi, Farinaz, (2016), The Right to be Forgotten and the Challenges Facing It, Judicial Legal Journal, Volume 80, Number 94.

Hadavi Nia Ali Asghar, (2019), the contents of the rule of harm based on the anthropological foundations of the Holy Quran, Islamic Law Quarterly, Volume 17, Number 66.

Karimi, Abbas, Shabani Kandsari, Hadi, (2013), the logical relationship between the jurisprudential rule of harmlessness and the western rule of abuse of rights, Comparative Research Quarterly of Islamic and Western Laws, Volume 1, Number 2.

Kazemi, Seyyed Mehdi Reza, Sadeghi, Hossein, Nasser, Mehdi, (1401), examining the conflict between copyright and people's fundamental rights (with a comparative study of the legal system of Iran and the European Union), Excellence in Law Quarterly, Volume 13, Number 2.

Latif Zadeh, Mahdieh, Ghobuli Darafshan, Seyed Mohammad Mahdi, Mohseni, Saeed, Abedi, Mohammad, (1), (1402), identifying the limitations of protecting the rights of data subjects in the European Union and explaining it in Iran's legal system. The Quarterly Journal of Excellence in Law, Volume 14, Number 3.

Latif Zadeh, Mahdieh, Ghobuli Darafshan, Seyed Mohammad Mahdi, Mohseni Saeed, Abedi, Mohammad, (2), (1402), protection of personal data in the European Union and its feasibility in Iran's legal system, Public Law Studies Quarterly, Volume 53, Number 2, pp. 981-1005

Moulai, Youssef, Hajipour, Morteza, (2017), Basicization of Private Laws, Private Law Research Quarterly, Volume 20, Number 61.

Shahabi, Mehdi, (2008), the interaction of public law and private law, a reflection on the variables of the evolution of the legal system, Constitutional Law Quarterly, Volume 6, Number 12.

Valizadeh, Hossein, (2018), the effect of the rule of harmlessness in civil liability and the role of the rule of action in its effect, International Quarterly of Qonun Yar, Volume 3, Number 10.

Zamani, Seyyed Qassem, Attar, Shima, (2016), Human Rights and the Right to be Forgotten in the Age of New Information Technologies, International Legal Journal, Volume 33, Number 55.